

UDK 81'282(497.16)
Preliminarno saopštenje

Borislav STOJOVIĆ (Bar)

NARODNI GOVORI U BARU – STAROBARSKI, ZUBAČKI I ŠUŠANJSKI GOVORI

Autor ovoga priloga iznosi osobenosti narodnih govora Starog Bara, Zubaca i Šušanja, služeći se, pri tom, sopstvenim zapožanjima, uz ljubaznu pomoć svojih prijatelja – konsultanata. Ta je skupina crnogorskih govora označena, uslovno, u tekstu kao *barski govori*.

Ključne riječi: *narodni govori, barski govori*

Opšte karakteristike

Na području barske opštine postoji više govornih cjelina, koje se međusobno, manje ili više, razlikuju u glasovnoj artikulaciji, oblicima riječi, rečeničnome sklopu, pa i naglasku. Te razlike uslovljene su nejednakim uticajima susjednih govora i različitim migracionim kretanjima u tome kraju. Neke od tih govornih varijanti u punom smislu se mogu smatrati posebnim dijalektom jer su individualizovane. Takav je *mrkovički govor*. *Mrkovički dijalekat* je doktorska disertacija našega Crmničanina (s Komarna) dr Luke Vujovića (izdanje 1939. i 1969). I *crmnički govor* zaseban je dijalekatski tip crnogorskih govora, jer se po mnogim osobinama odvaja od susjednih govora. Branko Miletić je uoči Drugog svjetskog rata objavio obimnu studiju *Crmnički govor* (1940). *Spičanski govor* je poprimio izvjesne karakteristike susjednog paštrovskoga govora, ali je sačuvao i svoje originalne govorne osobenosti.

Stari Bar je područje gdje je doseljavanje crnogorskoga stanovništva poslije oslobođenja od turske okupacije 1878. bilo znatno jače izraženo. Kako su doseljenici pristizali iz raznih krajeva Crne Gore tražeći tu sredstva za svoju egzistenciju, to je govor u tome naselju mješavina različitih dijalekatskih crta crnogorskih govora. U njemu preovlađuju govorne specifičnosti okoline, čije se stanovništvo najbrojnije preseljavalo u grad ili se na tržištu miješalo s mještanima. Nastala je posebna varijanta *starobarskoga govora*.

U njemu su vidne razlike u jezičkim osobinama zavisno od vjerske pripadnosti stanovništva. Muslimansko je poprimilo više govornih specifično-

sti okolnoga življa iste vjeroispovijesti. I katolička Gretva se, u nekoliko, po izgovoru i leksici, razlikuje od ostalih. U rječniku katolika više je hrvatskih riječi (kao npr. kruh i sl.), što je primljeno iz vjerskih obreda u crkvi (misa). Tako bi se moglo reći da postoje tri varijante iste cjeline.

Stari Bar je do prije tri i po decenije bio najveće gradsko naselje na području barske opštine. Njemu pripadaju okolna sela: Zaljevo, Tomba, Bartula, Čeluga, Velembusi, Turčini, a po govornim osobinama i Tuđemili, iako su prostorno udaljeni, a vrlo bliski Zupcima.

Posebnu dijalekatsku jedinicu, u sklopu barskoga govora, čini *zubački govor*, koji se donekle razlikuje i od svog najbližeg sušeda *tuđemilskog govora*. Zupce pominje Kotoranin Martin Bolica 1614. kao selo Zubor sa 20 domova i 45 boraca. A današnji naziv Zupci se nalazi još prije toga na graviri Bara s okolinom iz 1571. godine. (*Bar grad pod Rumijom*, str. 42). Prema istom izvoru, Zupci se pominju u jednom dokumentu o selima „barskog distrikta“ iz 1443. god.

Prelaznu dijalekatsku varijantu od zubačke ka spičanskoj čini *šušanjski govor*. I Šušanj je stara naseobina. Upisan je u graviru Bara iz 1550. godine. A kao Sušica pominje se još 1443. god. među selima „barskog distrikta“. Martin Bolica zapisuje 1641. da u njemu živi oko 40 domaćinstava. Prema jednom zapisu (*Bar grad pod Rumijom*, str. 48) seljani sela Sušca (današnjega Šušanja) mole mletačku vladu da utvrdi i uredi utvrđenje Ratac da bi se mogli u njega sklanjati od Turaka. Kako je u teritorijalno-političkoj organizaciji, posebno za vrijeme austrougarske okupacije, bio orijentisan na Spič, to je narodni govor Šušanjana sličniji spičanskome, mada se od njega znatno razlikuje. Vjerska istovjetnost sa spičanskom većinom doprinijela je jezičkome zbližavanju.

Moj konsultant kaže da je znatan broj mještana iz toga sela odlazio u inostranstvo za zaradom i, po povratku, uticao na izvjesnu emancipaciju stanovništva, što se odražavalo i na jezičke osobine u smislu napuštanja izrazitih arhaizama i poprimanja stranih riječi, posebno iz italijanskoga, turskoga i, donekle, germanskih jezika, mada je period austrougarske okupacije relativno kratak za jači jezički uticaj. Danas je to gradsko naselje preplavljeno doseljenicima, najviše van područja barske opštine, pa i Crne Gore, te je dosta teško sresti starošedioca koji je sačuvao oblike svoga izvornog narodnog govora.

Glasovni sistem

Interesantno je da su se u nekim našim narodnim govorima ovoga kraja sačuvali refleksi staroga slovenskog poluglasnika (*međuglasa*), koji se kod drugih razvio u samoglasnike *a* ili *e*. U našim govorima taj međuglas nalazi se između ta dva samoglasnika i nešto je redukovan. (Obilježavaju ga posebnim

znacima æ i e^a). U zubačkome, mrkovićkome i spičanskome govoru taj međuglas bliži je samoglasniku *e*, a u crmničkom naginje više ka *a*.

Zubački poluglasnik je najkarakterističnija osobina toga govora. U nekim riječima je skraćivanje toga međuglasa izrazitije kao u primjerima: se^ad, me^aska, me^agla, be^ačva, oge^anj, de^ane^as, i sl. U nekim riječima je, skoro, čisto *e*: izven, den, Peter.

Pored tih ostataka staroga slovenskog poluglasnika, u spičanskome i šušanjškome govoru sačuvan je i drugačiji međuglas koji se manifestuje kao *a* s prelaskom na *o* (*a*). Npr. Mare, Stane, Jane, salata, glava i sl. (Kod mladih ljudi se rijetko može čuti jer se gubi pod uticajem standardnoga jezika).

Starobarski govor nije sačuvao ni refleks starog poluglasnika niti nazalno *a*.

Nazalno *a* je poznato i u albanskom jeziku, te je moguće da je otuda prenešeno.

U našim narodnim govorima, pod uticajem susjednih, katkad se skraćuje izgovor riječi i za po više glasova. Npr. uzrečica pri susretu s ljudima koji čuvaju stoku, kaže se *Da nije urok!* (tj. poželi se da nema urokljivih očiju koje bi stoku ugrozile), ali se to skraćuje u *danerok*. Ili, seljani crmničkoga sela *Gl(uh)odoljani*. Spičani i Zupci izraz *vražji zalogaj* izgovaraju kao *vrauzelak*, a *zlim* poslom govornim oblikom *u zle* i sl.

Toga izostavljanja ima u svim narodnim govorima toga kraja, pa dajem pregled primjera po dijalektским cjelinama.

Starobarski govor: za(o)va, mak(ni)-se, čo(vj)ek > čojak, čo(vje)če, p(i)jaca, tak(v)a, tak(v)i, (p)tica, preb(i)jen, ub(i)jen, kol(i)ki, slom(lj)en, đa(v)olje rabote, o(d)sustvo, pade mi na(u)m, ispre(d) kuće, moga(o), stari(ji), doves(t), izis(t), (e)lektrika, vlas(t), (h)otel, sa(d)ću, ku(d)-ćemo, nemo(j)te, sna(h)a, (h)ladan, gl(ed)aj.

Zubački govor: Vicko(vi)ći, Četko(vi)ći, to(v)ar, o(v)den, smok(v)e, gri(v)nja, (v)lakno, kuka(v)ica, sta(v)it, dani(je)rok, tra(v)eša, (e)le(k)trika, ta(v)ulin, skaka(v)ica, g(dj)e, čo(vj)ek, cre(vl)je i sl.

Šušanjski govor: (v)jera, po(h)ara, g(dj)e, osta(v)iše, li(p)sat, mož(eš) > moš, tobož(e) > toboš, pravo > pra(v), đavolja > đa(v)olja, kao što si > ka-si, izići > izis, jutros > itros, put noći > pu(d)-noći, i sl.

Zamjenjivanje jednoga glasa drugim vidi se u sljedećim primjerima koji su dati po dijalektским cjelinama:

Starobarski govor: kvočka > kločka, gužva > gužba, komšiluk > konšilak, konšija, divlji > diblji, guliti > žulit, pomoćnik > pomotnjik, kožuh >

kožuf, blizu > blizo, udalji se > odalji se, kaput > kapot, umij se > omi se, pođoh > pođok, kakav > kakaf, s njim > š-njim, pustiti > puštit, nedostaje, fali > falji, jednaki > jednaci, gnijezdo > gnijezdo, brijati > brivat, kućni > kutnji, prionuti > prijenut, izljubiti > izljubit, razljutiti > razljutit, nasljednik > našljednik, drhti > drkti, pomogao ti bog > pomaga ti bog, uzalud > zaludu, zaludnje, neko > njeko, nešto > nješto, zahvaliti > zafalit, pečki > pecki, noć > noj, kud god > kud goj, žandarm > džandar, bude > bidne.

(U *zaljevskom i tuđemilskom*: On vo-je umj. On joj je...)

Zubački govor: alva > elva, ovca > opca, vrijeme > brijeme, vreća > vrića, ljudi > ljuđi, nekoji > njekoji, legen > legem, kandilo > kandilj, sisa > bisa, ih > ge, crvljiv > črveljav, divlji > diblji, joj > vo.

Šušanjki govor: sumnja > sujma, sumnjati > sujmat, furuna > furuma, bešika > bišinga, tonja > tunja, nekakav > njekakav, nekoji > njekoji, nidabog > nidabok, micina > licina, sedamnaest > sedamnaez, ponešto > ponješto i sl.

Ima i suprotnih tendencija:

Starobarski govor: ovden, oklen, otolen, odozgor, odozdolj, tudijen, onudijer, ondar, pogodijo, ktombar, ovizi, tizi, brezobrazluk, jopet, reknula, popinjemo, prijenjat.

U *zaljevskom i tuđemilskom govoru*, koji pripadaju starobarskom: uzevo, rekavo, imavo, kavo, izdagnaj i sl.

Zubački govor: jerbo, uzevo, imavo, kavo, teker, odozdo, odozgor, oden, ovdenak, njezin i sl.

Šušanjki govor: rekavo, pošavo, teker, odozdol i sl.

U glasovnome sistemu barskih narodnih govora ošetan je uticaj albanskoga jezika. Pod tim uticajem nastalo je umekšavanje glasa *l* ispred *e* i *i*. To je redovna jezička pojava u mrkovićkome govoru, kao i kod muslimanskoga življa u Starome Baru i njegovoj okolini. (Ostali barski govori nemaju tu karakteristiku). Npr. poljica, krepalje, imalji, znalji smo, falji, pošlji su i sl.

Drugi oblik miješanja glasova *l* i *lj*, takođe je pod uticajem albanskoga jezika. Sad se umjesto *lj* izgovara jedno mekše *l*, kao u primjerima: Zalevo, zemla, grebula, dobli, trlat, ule, grklan i sl. Ta se pojava čuje u starobarskome govoru, a vjerovatno je prenešena iz Kuća, đe je uočljiva jezička crta, takođe, primljena iz albanskoga jezika.

Umekšava se, pod istim uticajem, i glas *n* kada se nađe ispred samoglasnika *e*, pa se kaže: njeko, njekoji, njekakav, nješto, nječesov, nječemu, nječiji, ponješto i sl. To je karakteristično za sve narodne govore na ovome području.

Oblici riječi (morfologija)

Specifičnost skoro svih ovdašnjih lokalnih govora je da se javlja dija-lekatski oblik u kraćem (enkliitičkom) obliku lične zamjenice *oni*. Umjesto *ih* izgovara se *ge*, a u Spiču *gi* (*ki*). Npr. Kuđe *ge* pregna? (Mrk.), Pošto *ge* daješ? (Zaljevo, Tuđemili, Zupci,), Zajmi *ge* u zabio! (okolina St. Bara).

Uz pokazne i prisvojne zamjenice dodaje se partikula - *zi*: ovizi, tizi, onizi, njojzin, mojizi, tvojizi.

Određena zamjenica *sav* ima oblik *vas*. A neodređene su s umekšanim *n* tj. *nj*: njeko, nešto, nekakav i sl. Umjesto upitnoga oblika *kakav* izgovara se bez sugl. v: *kak(v)i*, *kak(v)a*, *kak(v)e*, i sl. Npr. Kak(v)i si ti drug? Kak(v)a je to prilika da znaš i sl.

Pridjevske zamjenice imaju tzv. pridjevsku promjenu (s jatom), tj. stare na-stavke na -*ijeh*, -*ijem*, -*ija*: našijeh, našijem, kod našija, njegovija, njihovija i sl.

Često se iza pridjeva, kao i iza zamjenica, dodaje partikula *zi*: *starizi*, *novizi*, *veljizi*, *maljizi* i sl.

Još jedan broj pridjeva specifičnoga je oblika. Uz starobarske nek-nji-ževne pridjeve tipa *mačinji* (mačji), *dečinji* (dečji), pridjev *slab* znači bole-stan, a ne loš.

Infinitiv nekih glagola proširuje se umetkom -*ava*, -*ova*, -*eva*, kao npr. znavat, a prema tome i znava sam (znao sam), zatim, kažovat (kaživa mi je), obukovat (umj. obući), dovukovat i sl. Tako se oblikom za učestale glagole kazuje i svršena radnja. Umjesto Hoćeš li doći? kaže se O-li dolazit? Nemo(j) mi dolazit. O-li odit? (poći).

Sačuvan je na ovom području i stari slovenski oblik *gresti* sa značenjem dolaziti, odnosno doći, od kojega se prave oblici prezenta: *gredem*, *gredeš*, *grede*, *gredemo* itd. Npr. *Gredeš li ge ja?* (*Hoćeš li doći kod mene?*).

Dijalekat. oblik prijedloga *s* (*sa*) je *su*, kao u primjerima: *Nemam su čim. Pasa je su četiri druga*. Nije rijetko da se prijedlog *o* zamijeni drugim > *za*. Npr. Priča mi je za toga čojka. Uzročna sveza *jer* ima duži oblik *jerbo* (u Crmnici *erbo*). A uz nju se čuje *ele-si*= jer si.

Standardni oblik glagola *poćerati* je rijedak i zamjenjuje se sa *zajmit*, *iščerati* sa *iždenut*, *tražiti* sa *iskat*.

U Zupcima je uobičajena uzrečica *majde* sa značenjem valjda, sigurno. Npr. Je-l kupio kruva? Majde jest. Još je šira upotreba *moja* radi prisnosti sa sagovornikom: - Dobra ti sreća, moja! - Što rabotaš? - Ja čuvam kra(v)u. - Li-jepo, *moja*, lijepo.

U Zaljevu: - Ge ste bilji, *mojizi*?

Spič: - Ge si krenula, *moja*, sabaile?

U starobarskome govoru često je u upotrebi uzrečica *jadan* ili *jadna*, i to kad se sagovornik upozorava na nešto ili se nagovara da nešto uradi, ali i u drugim situacijama (sažaljenje i sl.). Npr. Uđi, *jadan*, što sto(j)iš tu! A što lažeš, *jadna*? Izedi to, *jadan*, ne žali ga.

Česta je riječca *ela*, u značenju *da* ili *može*. Npr. - Oću li uzet jedan kolač? -*Ela*!

Sintaksa

U lokalnim govorima se za oba značenja instrumentala upotrebljava prijedlog *s* (*sa*), pa se kaže: Piše s crvenom olovkom. Nasuprot tome, često se mogu čuti oblici socijativa (oblika za društvo) bez prijedloga *s* (*sa*): Pošla je Omerom u Pazar. Milo je priča Ljubom o tome.

Česta je upotreba dužih i kraćih oblika ličnih zamjenica u istoj rečenici. Npr. *Mene mi* je rekla... *Mene me* ufati dva sata. Ako *ti* ja *tebe* dam. Što mi treba *mene* njegova tašnja. (Mrkojevići, St. Bar).

Leksika

Evo nekih *specifičnih izraza* u lokalnom govoru: *pušti riječ* = objavi, reče da se čuje, *idem rad sebe* = idem u nužnik, *u trag mu je* = nasljedno mu je, *stavi mu u uvo* = reče mu, *ne mrči ruke* = ne prljaj ruke, *ispao mu je iz volje* = razočarao se, *u istu smo ljubaf* = iako su se razišli u nečemu, ostaše prijatelji, *napuni mu pamet* = nagovori ga, *napuni mu oči* = svide mu se, *otvori mu dušu* = povjeri mu se, *bači oko na nju* = dopade mu se, *stisla ga forca* = uplašio se, *u visinske visine* = veoma visoko, *na takan(m) mi je* = po mjeri, *sve mu na lice ide* = sve mu uspijeva, *idu na zdravoglavu* = na saučešće, *kami ti u srce* = skamenio se, *on poduhvati vazduh* = duboko uzdahnu, *sve mu je potaman* = u redu, *kako će to ispast* = kako će se završiti, *uvijek su joj zubi na policu* = uvijek je nasmijana, *oli mi dat jednu ruku* = hoćeš li mi pomoći da ovo uradim, *od danskija doba* = odavno.

Pored znatnoga broja riječi koje su oblikovane po uzoru na riječi sušednih tj. stranih jezika, veliki je broj i domaćih riječi (lokalizama), koje su stvarane u živom narodnom govoru, bilo kao kovanice bilo kao izmijenjen oblik književnih riječi. Neobrazovano stanovništvo često izobličiti ili prilagodi izraz koji čuje od drugih, npr. došljaka. Mnoge su riječi nastale sistemom tzv. onomatopeje. Katkad je izmišljen oblik za one pojmove *de* se nije raspolagalo odgovarajućim. Često je osnov u stranom izvoru, ali je toliko modificovan da se ta sličnost teško može uočiti.

Lokalizmi zajednički za spičanski, šušanjski i zubački govor:

- alijer = komunika, zajedničko
- angrest = zrelo (voće)
- badija = besplatno
- baćun = korito za svinje
- b(uv)ol = propust za vodu
- bela = dvoroge vile
- bišinga = bešika
- bezelj, bizelj = grašak
- biš = crvotočina
- boljetnica = gnojni čir
- biždukat = besposličiti
- bisa = sisa
- vrauzelak = vražji zalogaj
- virana = zapušteno imanje
- kruh(v) = hljeb
- kljecer = cvrčak
- licina = oteklina, nezagnojen čir
- junak = muškarac
- saktinja = tjeskoba
- šenopad = mjesto u sjenci
- u zle = zlim poslom
- titra = kamen za bacanje
- cibro = kristalno čisto (nebo)
- cijeno = jeftino
- čalakov = veliki kosijer
- fildan = rasad

Šušanj - Zupci:

- greben = češalj za vunu
- kušana = sud od bakra
- kariola = krevet
- kavanoz = tegla
- petar = potkrovlje
- šera = voda od oprane vune
- kotac = koš za žito
- navilje = dio sijena ili drača koji se diže na vilama
- obarek = kuvano povrće
- crijepnja = crepulja
- bedrica = pršuta

Zupci:

- vrgnut = baciti, ispiti iz boce
- duzen = veselje
- vrića = vreća
- kakarača = nezrelo voće
- gnjiždi = izvire voda
- jocka se = ljulja se
- pelata = platnena salveta
- trnica = pojata za stočnu hranu
- forać = lopata za đubre
- freškada = vrsta jela

Šušanj:

- brasonice = kuvani listovi kupusa, u cvijetu
- miždi = izvire voda
- žlje = rijetko, slabo
- ošišta = naziv zemljišta
- tapljake = zapuštene masline
- tenčera = šerpa od bakra

Starobarski i zajednički lokalizmi:

- baska = breme, svežanj
- žila = štap za trešenje i sl.
- život = snaga
- želud = žir
- zamaglaisat = zabašuriti
- zabio = imanje za pašu
- nafigat = nagovoriti
- naminut = svrnuti
- valjatan = vrijedan
- izgeljit = smršati
- iskobeljat se = izvući se
- izlemat = istući
- izadnevi = u toku dana
- opelješit = opljačkati
- šišnjariti = pretraživati nešto
- tovar = magarac
- durit = ljutiti
- izjavit (stoku) = izvesti je
- klapiti = trabunjati
- krijecelj = cvrčak

- kickat = kidati na komadiće
- kolež = velika žalost
- kaltati = nabacivati malter a i sl.

* * *

Mletačka vlast u Baru je trajala oko 150 godina (15. i 16. vijek), tj. do turske okupacije 1571. godine, te je razumljivo što su romanske leksičke pozajmice brojne, osobito u primorskom dijelu. Početkom ovog vijeka izrazita je infiltracija italijanskoga kapitala na području Bara (gradnja željeznice, monopola duvana), a to je, nesumnjivo, povećalo broj italijanskih riječi u govoru stanovništva toga kraja. Više od stotinu riječi u barskome govoru potiču iz italijanskog jezika. One su u manjem broju zadržale italijanski oblik (katkad i naglasak), a češće su pretrpjele izmjene.

- valiža = kofer
- volat = svod
- vijađ = putovanje
- gratat = strugati
- grešpa = čipka
- grile = kapci na prozorima
- grinjav = dosadan
- denjat = mariti za nešto
- durat = trajati
- zapatat = dobro zatvoriti
- kanavaca = krpa za brisanje
- kantinela = drvena letva
- kola = lijepak
- kapunjera = kokošinjac
- karijolica = kolica s jednim točkom
- lima = turpija
- li(k)sija = cijed
- listra = spoljni zid kuće
- lencun = čaršav
- lišo = osim, sem
- lama = kanta od lima
- lamarin = lim, pleh

Veliki je broj turskih riječi u rječniku lokalnih govora, osobito u starobarskome i mrkovićkome. Poslije turskoga osvajanja Bara 1571. ti govori su bili izloženi uticaju turske leksike. Dug je period turske vladavine, te je i odraz na narodne govore veoma jak. Zabilježio sam one turcizme koje sam slušao u tome kraju, a koji nijesu ušli u književni fond našega jezika.

- aljamet = veliki
- begenisat = dopadati se
- belaj = nesreća
- bajagi = tobože
- barabar = jednako
- bilmez = neznalica
- bištuk = lampa bez stakla
- virana = razrušena kuća
- gibet = strašilo
- gungula = gužva, metež
- gurbet = čergaš
- gulanfer = obješenjak

* * *

Primjeri dijaloga u barskim lokalnim govorima

Iz starobarskog govora: Kod veljija vrati od staroga grada

Savo: Pomaga bog, Oso! Jesi uranio?

Oso: Dobra ti sreća, Savo. Eto, pomalo. A ti? Jesi se naspa?

S: Jesam, vala, dosta. Jesi umoran?

O: Teke sam se diga, no sam nješto keć.

S: A đe si se to spravijo, te si se tako upicanjijo u nov veštit? Podura ti dabogda.

O: Fala ti. Ižljega sam u pjacu da siguram neki posa i da se obrivam kod Akuša.

S: Demek si valjatan. A voli bi ti da zašedneš u kafanu kod Džepa, no da u ta(j) novi kapot ojdeš na rabotu. Pa čim poručiš kafu, ka-da ti je kakva preša: *Džepo, jednu tursku, ama što prije*, a on se jedanak strefi više tebe, pa zbori: *Imam ge na ruku, kojšo Oso!* A tebe će ufati neki čef da je s merakom pijuckaš.

O: E, baš tako, kako veljiš. Uživancija prava. A za rabotu što veljiš, ne ide mi se tamo bez nervoze, da se potim, no čojak mora činjet dževap za famelju... A ti si vazda gotof za orluk. Lako ti je tebe. Tebe ti anuma svaku noj skuplja konšilak na šednik, pa donesu razne đakonije, te se i ti naiješ tespište i gurabija. Viđu dolazi ti voda na usta od ove mo(j)e priče.

S: Muč, mrčo jadni! Ne bestija tuna, no ajd seljametom na brivanje ako te imadne kad ostrugat. Kod Akuša je vazda gužva, pa se i podavija(j) u ka(d) počnu kažuvat jedan drugome što im falji. Pravi seir.

O: Aviza sam se ja i čim me obriva, pasah da s lezetom poijem burek kod Karađuza. Tako se skapulam od nji(h)ova šerluka i davije.

- S: Imaš li ćibrit da uždim jedan cigar?
- O: Mani se toga vraga! Bolja ti je ova čista arija no dimen od duvana. Nagraisaćeš i naj-će te beljaf. Učinjeće ti se utrobica ka pača.
- S: E, fištalo te! Napuči me danas tvojim ćetovanjem. Odalamiću te, božja ti vljera. No, pasaj, lapazane, jedan! Kami mi ti umi(j)eš reć što mi valja činjet.
- O: Čudo od čoeka! Ne moš njim ni prozborit dvie-tri a odma se učini ka diblji šipak. Pasah da svrš(a)jem svoju rabotu, a tebe ti neće manjkat zađevice, kako viđu.
- S: Paca mileti! Ja mnjah da si ti manji baljoš no što si. Sikter! E ću te odalamit ovim dajakom po rtenici!
- O: I ja tebe lumbrelom po turinu. Fakinu jedan!
- S: A ka-ćeš se vrnut iz pjace da se obidemo ko će koga?
- O: Sa-ću se časkom vrnut. Čeka me tunake ako ti basta!
- S: O-li? E, bujrum! Kuj-goj oćeš! Ođen ću uljest u velju kapi(j)u pod ovi volat da se ne brućimo pred ljudima ka đeca.
- O: Taman tako. Dojću brzo. Ma bi voli na bedem da se popinjemo i da te baćim odozgor na ove bubulje od kaldrme grada.
- S: Ako oćeš i na Londžu da ojdemo. Visočiji su bedemi no ovi ođe. Duže ćeš lećet pud Bunara i makinje Martinovića.
- O: A ti do držaka i makinje Marića. Isti ti je stvar! Videćemo ko će duže lećet...Naj-ćemo se pred akšam, fucmute jedan. Ne mogu se vrćat odma e će me zausta(v)it u pjacu...
- S: E, jado jadni! Sam si fucmut i galijot. Vazda ću te čekat na bjeljeg da se pofatamo. Ajd, ajd, o(h)ladi zadnjicu, pa pazi što lapazaš i klapiš. Ni(j)esam ti ja oni tvoj detić da se kokotiš na mene.
- O: Dobro. Điš-kuš prveti, što velji Aljo, šofer starobarske pruge. Na takan mi je. Ne zaboravi s kim prićaš, more dreć!

Iz zubačkog govora: Jutarnji dijalog

- Ge si to bila, moja Kate?
- Ubrak nješto domata i specija u džardin, oću da spravim obarek za mog junaka.
- Ge (j)e pasa denes?
- Ko(d) onog laba (v)ode. Gnjiždi mu na onu peću više džardina. A ti, šta rabotaš?
- Iždenuk to(v)ara iz obora i dak mu malo sijena iz trnice. Moram o(v) aj kotar zajmit š-njim u zabijo. Opce su ni tamo pasale.
- Grede li ti Ivo na duzen u Dumez(i)će?
- Majde oće. Pošo je jutros da (j)ednu vriću žita vrgne na petar. Mnjah e će ni šufit prsnut od tereta.
- Kako ti je nana, Jane?

- E, moja Kate, ona nijkad ne bižduka. Čim se digne iz kariole prista(v) i ka(v)u, pa vrgne iz (j)edne boce malo murovače. U (j)ednu kušanu sta(v)i malo bizelja da se vari i dofati se metle i foraća, pa sve pomete, ka(v)o da jo(j) je pedeset a ne sedamdeset godina.
- Lijepo, moja, lijepo. Nama je oni fildan od domata vas osušijo. Nješto ga izede. Neće bit da o(vo)ga ljeta napunimo bačun guradima ka i lani.
- Naša iju iz bednja žito, pa su im bedrice malo masne. Žito je cijeno o(v)e godine. Onomedna podoki, u zle, ovim čalakovom da pošečem malo trave za gure, pa padok s (j)edne čarme, nalet je bilo, te seda ne mogu ni minut pud alijera. A Ivo vezda ište začepicu ked ne ispratim nekoga da čuva opce da ne poaraju. Ka(o) da sem ge maksuz ugnala u džardin. - Preša mi je, moja, ajd zbogom!

Literatura

- *Crnogorski govori - Rezultati dosadašnjih ispitivanja i dalji rad na njihovom proučavanju*, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Titograd, 1984.
- Čirgić, Adnan & Pranjković, Ivo & Silić, Josip. - *Gramatika crnogorskog jezika*,
- Radulović-Lipovac, Vesna. - *Romanizmi u Boki*, Cetinje 1981.
- Škaljić, Abdulah. - *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo

Borislav STOJOVIĆ

FOLK SPEECH IN THE BAR AREA SPEECH OF THE OLD BAR, ZUPCI AND ŠUŠANJ

In this article, the author lists characteristics of folk speech of the Old Bar, Zupci and Šušanj, using his own observations, and the assistance of his friends - consultants. This group of Montenegrin speeches was, for the purpose of this text, referred to as Bar's speech.

Key words: *folk speech, Bar's speech*